

“İQTİSADI İSLAHATLAR” elmi-analitik jurnal

YAŞIL İQTİSADIYYAT SAHƏSİNDƏ TƏDBİRLƏR VƏ İNKİŞAF SİYASƏTİNİN SİSTEMLİ TƏTBİQİ

№ 4 (5)-2022

Fərid ABBASZADƏ,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

Ayhan SATICI,
İqtisadi İslahatların Təhlili və
Kommunikasiya Mərkəzinin strateji təhlil və
planlaşdırma meneceri, doktorant

Yaşıl İqtisadiyyat sahəsində tədbirlər və inkişaf siyasətinin sistemli tətbiqi

Fərid ABBASZADƏ,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

Ayhan SATICI,
İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya
Mərkəzinin strateji təhlil və planlaşdırma meneceri, doktorant

XÜLASƏ

Davamlı tərəqqi və onun tamamlayıcı konsepsiyası sayılan yaşıl iqtisadiyyat modeli dünya iqtisadiyyatının üzləşdiyi iqtisadi, sosial və ekoloji böhrandan çıxması və daha təhlükəsiz inkişafı üçün irəli sürülən fundamental anlayışdır. Bu anlayış akademik dairələrdə geniş müzakirə olunub və gündəlik həyatda öz təsdiq tapmışdır. Bu məqalədə də müəlliflər göstərir ki, davamlı iqtisadiyyat və yaşıl iqtisadiyyat anlayışları rəqib terminlər kimi istifadə edilmir. Əksinə yaşıl iqtisadiyyat həm siyasi və iqtisadi, həm də sosial və ekoloji baxımdan davamlı həyatın və artan təkmilləşmə prosesinin tamamlayıcısıdır.

Açar sözlər: Yaşıl iqtisadiyyat, davamlı inkişaf, tədqiqat və işləmələr, yaşıl innovasiya, ekoloji davamlılıq.

GİRİŞ

Dünyada elə hadisələr, elə həlledici məqamlar olur ki, gələcək bundan birbaşa təsirlənir. Sənaye inqilabı da məhz bu hadisələrdən ən mühümü idi. Bu vasitə ilə elə bir dövrə qədəm qoyduq ki, artıq hər şey sürətlə inkişaf edir. Texnologiya və maşınların sürətli inkişafı ilə istehsal artdı. Amma burada nəzərə alınmayan məsələ odur ki, istehsalı artırdıqca ətraf mühit və biomüxtəliflik deqradasiyaya məruz qoyulur. Bu səbəbdən ötrü, yeni yaradılan və cərəyan edən hadisələrə cavab olaraq nəzərə alınan yaşıl texnologiya, yaşıl artım ölkəsi, yaşıl kənd təsərrüfatı kimi anlayışlar da mövcuddur. Bütün bunların ən əsas məğzi istehlak edilənlərin yenidən istehsalı üçün imkan yaratmaq, daha təmiz və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə cavab verən bir dünya formalaşdırmaqdır. Bunun vacibliyini Azərbaycanın beş milli prioritetlərindən birinin yaşıl artım ölkəsi olması ilə sübut etmək olar. Çox yaxşı tanınan dayanıqlı inkişaf məqsədlərindən iqlim dəyişkənliyinə qarşı mübarizə, təmiz su, sanitariya və digərləri iqtisadiyyatın artımı üçün əsas meyar hesab olunur. Bunları nəzərə alsaq, yaşıl iqtisadiyyat sahəsinə yetəri qədər maraq və tələb vardır.

YAŞIL İQTİSADİYYAT ANLAYIŞININ YARANMASI

Bu gün dünyada sərvətlərdən düzgün istifadə edilməməsi nəticəsində baş verən global fəlakətlər insanlara təbii sərvətlərin hüdudsuz olmadığını göstərdi. Bunun reallaşması ilə ölkələrin yeganə məqsədi yalnız inkişaf etmək deyil, həm də bu əsas məqsədlərə çatmaq və nəticələrin davamlı olması üçün təbii ehtiyatlar balansını qorumaqdır. Bir sözlə, ekoloji cəhətdən təmiz inkişaf və inkişaf siyasətinin qurulması və həyata keçirilməsi fikri geniş vüsət almışdır. Dünyada baş verən bütün inkişaf təbii sərvətlərin mövcudluğu və qorunması ilə mümkün olan həyatın davamlılığından asılıdır. Bu gün aydın oldu ki, davamlılıq anlayışı yaşıl anlayışı ilə birlikdə məna yaradır. Davamlı inkişafdan bəhs edilsə belə, bunun arxasında dayanıqlı ətraf mühitin, başqa sözlə, yaşıl davamlılığın dayandığını danmaq olmaz. Hazırda yaşıl iqtisadiyyat termininin ümumi qəbul edilmiş tərifi olmasa da, bu ifadə altında ekoloji tarazlığı pozmadan hamı üçün daha yaxşı həyat keyfiyyətini təmin edən davamlı iqtisadiyyat başa düşülür (Qasımlı və d., 2022).

Davamlı inkişafın strukturunda inkişaf və ətraf mühit anlayışları bir-birini tamamlayan və ehtiyac duyan anlayışlar kimi yer alır (Christiansen, 2001). Amma maraqlısı odur ki, bu iki anlayış, təəssüf ki, bir-biri ilə daim ziddiyyət təşkil edir. İnkişaf etmək üçün resursların və ətraf mühitin resurs daxilində insanlara təqdim etdiyi amillərin davamlı istehlakına ehtiyac vardır. Daha çox istehsal daha çox resurs və daha çox ekoloji istehlak deməkdir. Amma əsas problem ekoloji resursların özünün yenilənməsi prosesində yaranır. Mühit özünü yeniləməkdə çətinlik çəkir və onu insanlara başqa cür ifadə etməyə başlayır. Bundan əlavə, istehsal prosesi nəticəsində yaranan tullantıların ekosistem tərəfindən qəbul edilməsində başqa bir problem yaranır və bu prosesin nəticəsi ətraf mühitin çirklənməsidir (Cronshaw və Kruse, 1996). İstər ətraf mühitdən həddindən artıq istifadə nəticəsində yaranan yenilənməməsi problemi, istərsə də istehsal nəticəsində ətraf mühitə atılan tullantılar ətraf mühitin degenerasiyasına və məhvinə səbəb olur (Bozdoğan, 2005). Bu problemlər əslində iqtisadi baxımdan istehsalın yaratdığı mənfi xarici təsirlərdən başqa bir şey deyildir (Kuşat, 2013:4898).

YAŞIL İQTİSADİYYAT SAHƏSİNDƏ QABAQCIL TƏKLİFLƏR

İnvestisiya artımı və iqtisadi artım prosesi ilə ətraf mühitin keyfiyyətinin və sosial inklüzivliyin artmasına nail olmaq mümkündür. Yaşıl iqtisadiyyat ideyası ilə nəzarətsiz iqtisadi artımın yaratdığı mənfi xarici təsirlər və bunun təbii nəticəsi olan ekoloji problemlər arasındakı əlaqələri düzəltmək, hətta aradan qaldırmaq məqsədi daşıyır. Bundan əlavə, bildirilir ki, iqtisadi artımın əsas göstəricilərində, məsələn, ümumi milli məhsulun dəyərlərinin hesablanması bəzi düzəlişlər və yaxud əlavələr edilməlidir. Təbii ehtiyatların tükənməsi və ekosistemin pisləşməsi, başqa sözlə, köhnə kimi mənfi təsirlər artım hesablamalarına daxil edilməlidir (Özçağ və Hotunluoğlu, 2015, 315).

Yaşıl iqtisadiyyat yanaşmasının maraqlandığı əsas problem sahələrindən biri iqtisadi fəaliyyətlərin təbiətə necə təsir etdiyi sualına cavab tapmaqdır. Yəni milli gəlir vahidi istehsal etmək üçün istifadə etdiyimiz təbii sərvətlərin miqdarı zamanla necə dəyişir? Təbiət və təbii sərvətlərlə əlaqəli bu əsas problem sahələrinə təsirli həllərin istehsalı yaşıl iqtisadiyyatın başqa bir maraq sahəsidir (Ashıcı və Bunul, 2012). İqtisadi fəaliyyətlərin insanların rifahına və ətraf mühitə təsirini ölçmək üçün istifadə edilən bir sıra ekoloji davamlılıq göstəriciləri mövcuddur. Bu ekoloji davamlılıq göstəriciləri yaşıl iqtisadiyyat anlayışının cəmiyyətlərin gündəlik həyatına təsirini əks etdirmək baxımından da çox əhəmiyyətli hesab edilir. Yaşıl iqtisadiyyatın gündəlik həyatda təsirini daha aydın şəkildə ölçmək üçün hazırlanmış ekoloji davamlılıq göstəriciləri aşağıda verilmişdir (Ashıcı və Bunul, 2012):

- Ətraf Mühitin Dayanıqlılığı İndeksi (Ekoloji Davamlılıq İndeksi);
- Environmental Performance Index (Ekoloji Performans İndeksi);
- Ekoloji Zəiflik İndeksi (Ətraf Mühit Zəifliyi İndeksi);
- Davamlı və İqtisadi Rifah İndeksi;
- Yaşıl Xalis Milli Məhsul.

Yuxarıda sadalanan indeks növlərinin ümumi xüsusiyyəti odur ki, dövlətlər iqtisadi göstəricilərinin ölçülməsində ən əsas meyar kimi istifadə olunmağa davam edən ÜDM-in bu gün ətraf mühit problemlərini dərk etməkdən uzaq olduğunu qəbul edir və daha effektiv insan rifahı və ətraf mühitin mənfiliklərini eyni qazanda bir araya gətirən gəlir ölçmə metodu işlənilib hazırlanmışdır. Həqiqətən də, akademik dairələrin ÜDM-in ölçülməsi ilə bağlı gətirdiyi ən ciddi tənqidlərdən biri də budur ki, iqtisadi fəaliyyətin ətraf mühitə və təbii ehtiyatlara mənfi təsirlərini və təzyiqlərini ölçə bilən bir üsul deyil. Yaşıl iqtisadiyyata keçiddə inkişaf və gəlir bölgüsü göstəricilərinin yenidən nəzərdən keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq ekoloji prioritetləri təşviq edəcək yeni ölçmə metodlarına ehtiyac var. Təbii ehtiyatlar və iqtisadi fəaliyyətlər arasında tarazlıq yaxşı qurularsa, ətraf mühitə və iqtisadiyyata aid əsas ümumi göstəricilərlə tamamilə yeni makroiqtisadi ümumi çərçivə yaradıla bilər (Jones, 2011, 328). Göründüyü kimi, yaşıl iqtisadiyyatın diqqət yetirdiyi ən fundamental məsələlərdən biri iqtisadi fəaliyyətlərin ətraf

mühitə təsiridir. Gələcəyi daha real şəkildə ortaya qoyan yeni milli gəlirin ölçülməsi üsullarının işlənib hazırlanmasıdır.

Yaşıl iqtisadiyyata transformasiya prosesində nəzərə alınmalı olan üç əsas göstərici qrupu vardır. Birinci əsas göstərici qrupu yaşıl iqtisadiyyatın əsas sektorlarında investisiya, məşğulluq və istehsal göstəriciləridir. Bu nöqtədə bərpa olunan enerji və tullantıların təkrar emalı sektorlarının istehsal həcmi, məşğulluq və investisiya məbləğləri yaşıl iqtisadiyyata keçidin mühüm göstəricisi kimi qəbul edilir (Barlas, 2013).

İkinci əsas göstərici qrupu iqtisadi artımın və ətraf mühitə dəyən zərərin bir-birindən nə qədər ayrıldığına ölçülməsidir. Məsələn, istehsalda istifadə olunan enerjinin hansı mənbələrdən istehsal olunduğu, iqtisadiyyatda xammaldan istifadənin intensivliyi və tullantıların təkrar emalı sektorunun nə dərəcədə mütəşəkkil ola biləcəyi yaşıl iqtisadiyyata keçid üçün mühüm göstəricilər kimi qəbul edilir. Yaşıl iqtisadiyyata keçiddə göstərici kimi qəbul edilən üçüncü əsas göstərici sahəsi iqtisadi rifahın, yoxsulluğun və təbii ehtiyatların bərpa olunan mənbələrinin ölçülməsidir. Çünki ÜDM kimi klassik maddi rifahın ölçülməsi üsulları ətraf mühitin çirklənməsini nəzərə almır. Buna görə də, insanın rifahını ölkənin təbii ehtiyatlarının bərpa oluna bilməsi və ətraf mühitin deqradasiyası ilə əlaqələndirəcək yeni ölçmə üsulları yaşıl iqtisadiyyata keçidin təməl daşlarından birini təşkil edir (Jones, 2011, 328-329). Yaşıl iqtisadiyyatla bağlı ən əsas müzakirələrdən biri də yaşıl iqtisadiyyatın davamlı inkişafa alternativ olub-olmamasıdır (Dulupçu, 2001). Əvvəlki bölmələrdə qeyd edildiyi kimi, davamlı inkişaf klassik inkişaf fenomeninə alternativ olaraq hazırlanmış inkişaf modelidir. Bu təkcə iqtisadi ölçü ilə kifayətlənmir, həm də dövrün tələb etdiyi ekoloji və sosial ölçülərə malikdir. Bu baxımdan davamlı inkişaf gəlir bərabərsizliyinin aradan qaldırılması, ictimai fəaliyyətlərdə vətəndaş iştirakının artırılması və ətraf mühitin iqtisadi fəaliyyətin əsası kimi götürülməsi, eləcə də maddi rifahın yüksəldilməsi kimi elementləri özündə birləşdirən çoxölçülü inkişaf modelidir (Cato, 2009). Bu baxımdan, yaşıl iqtisadiyyat modelinin dayanıqlı inkişaf modelinə alternativ kimi düşünülməsinin əksinə olaraq, dayanıqlı dünya nizamının əldə edilməsində istifadə olunacaq vasitələri aydınlaşdırır, dövlət və özəl sektorun vəzifələrini daha aydın şəkildə ifadə edir və bunların təbii nəticəsi olaraq həm siyasətdə, həm də iqtisadi qərar qəbul etmədə davamlı inkişaf gündəlik praktikada onu daha təsirli edəcək yeni iqtisadi düşüncə kimi görmək mümkündür (Özçağ və Hotunluoğlu, 2015, 319).

Dünya təcrübəsində ən maraqlı məqamlardan biri fiskal siyasətlər yaşıl iqtisadiyyata transformasiyanın təmin edilməsində əsas rol oynayır. Vergilər və istifadəçi haqları təbii ehtiyatlardan daha səmərəli istifadə və daha az çirklənmə, istehsal və istehlak nümunələrinin dəyişdirilməsi baxımından çox faydalı alətlərdir (Jones, 2011, 329). İqtisadi artımın və inkişafın davamlı olması üçün fiskal siyasətin aparıcı rol oynaması hamı tərəfindən qəbul edilmiş yanaşmadır. Bu məqsədlə həyata keçiriləcək fiskal siyasətlər iki ölçüyə malikdir: milli və beynəlxalq ölçü.

2012-ci ildə Rio+20 Konfransında Davamlı İnkişaf konsepsiyası yeni bir yanaşmanın başlanğıcı olan "İstədiyimiz Gələcək" ("The Future We Want") adlı sənədin qəbulu ilə geniş vüsət aldı (Kadekodi, 2013). Bunun nəticəsi olaraq, "Yaşıl iqtisadiyyat konsepsiyası"nın iqtisadi model olaraq işlək vəziyyətə gətirilməsi və bu sahədə qarşıya çıxan çağırışların qəbul edilməsi artıq kompleks mövzular ətrafında müzakirələrə şərait yaratdı. Bərpa olunan enerji və aşağı karbon texnologiyaları üzrə dövlət və özəl investisiyalarda aşağı karbon strategiyası və qlobal tərəfdaşlıq haqqında razılaşmaların əldə edilməsi asan görünə bilər. Lakin ortaya çıxacaq sual, bunların inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün imkan olub-olmamasıdır.

İlkin olaraq yaşıl investisiyaların cəlb edilməsi məsələsidir. Hindistan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrin daha çox yaşıl sərmayələri cəlb etmək imkanı varmı? potensial investorlar öhdəlik götürsələr, cavab "bəli"dir; əks halda "yox"dur. Hindistan və oxşar inkişaf etməkdə olan ölkələrdə artıq karbon intensivliyi və ənənəvi enerji istehlakı aşağı səviyyədədir (adambaşına düşən) (Kadekodi, 2013). Karbon emissiyalarının azaldılmasını nəzərə alaraq, potensial investorlar inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bərpa olunan və aşağı karbonlu enerjiyə investisiya imkanları axtararmı? bu sonsuza qədər böyük bir sual işarəsi olaraq qalacaq.

Müvafiq olaraq, potensial investorlar korporativ sosial məsuliyyət çərçivəsində yaşıl investisiya seçimlərini bir neçə faktorlara əsaslandırırlar. İlk olaraq onu qeyd etmək mümkündür ki, əgər bir ölkə ənənəvi enerji istehsalı edən iqtisadi modelə və yüksək səviyyədə karbon intensivliyinə sahibdirsə, o zaman investorların marağını cəlb edə bilər. Həmçinin, potensial investorlar inkişaf etməkdə olan ölkələrdə lazımi infrastrukturun mövcud olmasına nəzər yetirirlər, o cümlədən nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturu və investisiya üçün münbit şəraitli bazarın olması. Son olaraq isə, qoyulan investisiyanın gözlənilən zaman kəsimində geri götürülməsi və dövriyyənin yüksək olması Hindistan, Nepal, Braziliya kimi ölkələrə yaşıl investisiyaların qoyulmasında rol oynaya bilər. Halbuki, ən vacib nüanslardan biri odur ki, sadalanan ölkələr bütün bu faktorları özündə birləşdirən xarakterik-xüsusiyyətlərə sahibdirlərmi? Kaprotti və Beylinin (2014) yanaşmasına görə bu faktorları özündə birləşdirən ölkələr əslində inkişaf etmiş ölkələrdir.

YAŞIL İNVESTİSIYA VƏ İNNOVASIYA

Yaşıl innovasiya ətraf mühitə zərəri azaltmaq üçün yeni texnologiyaların inkişafına və qəbuluna töhfə verən bir prosesdir (Castellacci və Hockerts, 2017). İqtisadiyyatda sürətli innovasiyalar üçün mühüm təkan texnologiyanın yayılmasıdır. Bu, bir firmanın və yaxud sənayenin tədqiqat və inkişaf (R&D) nəticəsində yaranan ixtiralar, dizaynlar və texnologiyalar digər firma və sənayelərə nisbətən ucuz və sürətlə yayıldıqda baş verir. Lakin texnologiyanın bu cür yayılması özəl firma və ya sənayenin tədqiqat və inkişaf fəaliyyətlərinə sərmayə qoyması üçün stimulları da zəiflədir. Belə ki özəl investor elmi-tədqiqat işlərinin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı bütün xərcləri öz üzərinə götürür və nəticədə öz texnologiyalarını və məhsullarını təkmilləşdirə bilər, lakin investor sonradan bu innovasiyaların bütün iqtisadiyyatda yayılmasından heç bir gəlir əldə etmir. Nəticədə özəl firmalar və sənayelər müntəzəm olaraq R&D-ə az sərmayə qoyurlar və ümumilikdə iqtisadiyyat miqyasında daha az innovasiya baş verir. Mövcud tədqiqatlar göstərir ki, firmalar və startaplar arasında qarşılıqlı əlaqə, onların tamamlayıcı bacarıqları və çətinlikləri səbəbindən yaşıl innovasiyaların araşdırılması və istismarı üçün vacibdir (məsələn, Hockerts və Wüstenhagen, 2010).

Tədqiqat və inkişafa az sərmayə qoyulması inkişaf etmiş və etməkdə olan ölkələrdə müvafiq olaraq yaşıl iqtisadiyyatın inkişafına ciddi maneə ola bilər. Üstəlik, bu həvəsdən salmanın aradan qaldırılmasına yalnız səmərəsiz qiymətqoymanı düzəltmək üçün bazara əsaslanan stimullardan istifadə etməklə nail olmaq mümkün deyil. Eyni zamanda "texnoloji təkan siyasətləri"nin, məsələn, tədqiqat və inkişaf üçün subsidiyalar, dövlət investisiyaları, əqli mülkiyyətin qorunması və digər tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir (Goulder 2004). Bazar əsaslı təşviqlər yaşıl mal və xidmətləri rəqabət üstünlüyünə gətirən qiymət təhriflərini azalda bilər. Bununla belə, yalnız texnoloji təkan siyasətləri birbaşa firmaların və sənayelərin yaşıl R&D az sərmayə qoyma meylini həll edir.

Goulder (2004) həmçinin müəyyən edir ki, Birləşmiş Ştatlarda aşağı karbonlu enerjinin mənimsənilməsi xərclərinin azaldılması həm özəl sektorun R&D inkişafını artırmaqdan, həm də firmalar yeni aşağı karbonlu texnologiyalar, məhsullar və proseslərlə tanış olduqdan sonra öyrənməkdən irəli gəlir. O, həm texnologiyaya təkan verən siyasətlər toplusunu, həm də özəl elmi-tədqiqat və işin öyrənilməsini dəstəkləməklə ardıcıl olaraq əlavə texnoloji dəyişikliyə səbəb olan istiqamətləndirici emissiya siyasətini müəyyən edir. Bununla belə, Goulder hesab edir ki, birbaşa emissiya siyasətləri təkbaşına yeniliklərə və öyrənməyə kifayət qədər özəl sektor sərmayəsinə səbəb ola bilməz; daha doğrusu, bir-birini tamamlayan texnologiya-təşviqat siyasətləri də həyata keçirilməlidir.

Birləşmiş Ştatlarda və digər İƏİT (İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı) iqtisadiyyatlarında istixana qazı emissiyalarının azaldılması ilə bağlı tədqiqatlar göstərir ki, iki növ siyasətin birləşdirilməsi, yalnız texnoloji təkan yanaşmasına güvənməklə müqayisədə hədəflərə çatmaq xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır (Blesl et al. 2010). Siyasətlərin optimal portfeli, ümumiyyətlə, karbon qiymətləri və digər birbaşa emissiya siyasətləri ilə yanaşı, texnologiya tədqiqat və işləmələr üçün subsidiyaların və digər ictimai dəstəyin bəzi formalarını

əhatə edir. Belə bir nəticə, çox güman ki, yaşıl iqtisadiyyatın digər sektorlarına da şamil ediləcək, xüsusən də biliklərin yayılması elmi-tədqiqat və təkmilləşdirmə sahəsində özəl investorların öz innovasiyalarından tam sosial fayda əldə etməyi çətinləşdirdiyi zaman. Bununla belə, ictimai dəstək və sərmayələr yaşıl inkişafın digər maneələri üçün də kritik ola bilər. Artıq müəyyən edilmiş maneələrdən biri bərpa olunan enerji mənbələri üçün qeyri-adekvat ötürücü infrastrukturudur ki, bu da diffuz və ənənəvi təchizat mənbələrini birləşdirə bilən "ağıllı" elektrik şəbəkəsi ötürmə sisteminin layihələndirilməsi və tikintisi üçün dövlət investisiyaları vasitəsilə aradan qaldırıla bilər. Digəri, daha dayanıqlı şəhərləri inkişaf etdirmək üçün bələdiyyə planlaşdırması və nəqliyyat siyasətlərini birləşdirən şəhər ərazilərində yaşıl inkişaf siyasətinin inkişafıdır.

Bununla belə, ekoloji cəhətdən zərərli subsidiyaların mərhələli şəkildə dayandırılması, ekoloji cəhətdən əsaslandırılmış bir çox subsidiyaların rasionallaşdırılması və müxtəlif bazar əsaslı təşviqlərin istifadəsi yaşıl inkişafı dəstəkləmək üçün tələb olunan dövlət investisiyalarını maliyyələşdirmək üçün hər il əhəmiyyətli məbləğdə pula qənaət etməli və ya yaratmalıdır. Məsələn, mədən yanacağı üçün subsidiyalara dair təxminlərə əsasən, yalnız bu subsidiyaların mərhələli şəkildə dayandırılması Kanadada hər il ən azı 3 milyard ABŞ dolları, Meksikada 16 milyard ABŞ dolları və ABŞ-da 9 milyard ABŞ dolları vəsaiti azad edərdi. Özəl sektorun yaşıl tədqiqat və işləmələri və investisiyaları üçün lazımı dövlət dəstəyini maliyyələşdirmək üçün Yaşıl İqtisadiyyat İnnovasiya və İnvestisiya Fonduna (GEIIF) ayrılacaq. Beləliklə, bu aşağıdakı siyasət təklifinə gətirib çıxarır:

- yaşıl iqtisadiyyatın qurulmasında son addım ətraf mühitə zərərli subsidiyaların mərhələli şəkildə dayandırılması;
- bir çox ekoloji cəhətdən əsaslandırılmış subsidiyaların rasionallaşdırılması və ya mərhələli şəkildə dayandırılması və
- müxtəlif bazarlardan istifadə nəticəsində əldə edilən və ya əldə edilən gəlirləri bölüşdürməkdir.

Məqsədi özəl sektorun yaşıl elmi-tədqiqat və sərmayələri, eləcə də yaşıl inkişaf üçün zəruri olan digər dövlət infrastrukturunu və proqramları üçün zəruri dövlət dəstəyini maliyyələşdirmək olan Yaşıl İqtisadiyyat İnnovasiya və İnvestisiya Fondunun (GEIIF) yaradılmasına əsaslanan stimullardır.

Əsaslanan təşviqlər və özəl yaşıl elmi-tədqiqat və sərmayələrə dövlət dəstəyinin azalması iqtisadiyyatın yaşıl inkişafına mane olmağa davam edəcək. Digər narahatlıq odur ki, yaşıl sektorlar ekoloji cəhətdən əsaslandırılmış subsidiyalardan həddən artıq asılı olurlar ki, bu da uzun müddət ərzində yaşıl inkişafa zərər verə bilər. Şimali Amerika nümunəsində təklif edilən sənəddə təklif olunan üç siyasət addımı yaşıl inkişafı təşviq etmək üçün daha geniş iqtisadi səyləri təmin etmək məqsədi daşıyır. Şimali Amerikada inkişaf etməkdə olan yaşıl sektorlara əsaslanaraq, bu siyasətlərin məqsədi bütün iqtisadiyyatı daha yaşıl və daha dayanıqlı inkişaf yoluna aparmaq üçün bu sektorların potensialını inkişaf etdirmək və artırmaqdır. Hər üç siyasət inteqrasiya olunmuş strategiya üçün vacibdir və onlar həm də bir-birindən asılıdır: birinci addım əsas subsidiyaların mərhələli şəkildə dayandırılmasını nəzərdə tutur, çünki bu siyasətin həyata keçirilməsi nisbətən sadədir, həm də ona görə ki, hansı əlavə bazarı müəyyən edir. İşə götürmək üçün əsaslanan stimullar ilk növbədə subsidiyaların ləğvinin ekoloji və iqtisadi nəticələrinin qiymətləndirilməsini tələb edir. Bu qiymət siyasəti strategiyanın ikinci addımı olmalıdır. Nəhayət, özəl sektorun yaşıl elmi-tədqiqat və investisiyalarına lazımı dövlət dəstəyini maliyyələşdirmək üçün GEIIF-in yaradılması sonrakı siyasət olmalıdır, çünki Fondun maliyyələşdirilməsi subsidiyaların ləğvindən və ya bazardan əldə edilən gəlirlərdən əldə edilməlidir. Aydın ki, bu siyasət strategiyasının qarşısında mühüm maneələr mövcuddur, xüsusən də ətraf mühitə zərərli subsidiyaların aradan qaldırılması və bazar əsaslı təşviqlərin genişləndirilməsi. Xüsusilə, Şimali Amerikadakı şəxsi siyasi maraqlar və institusional ətalət bu kritik addımlar üçün əhəmiyyətli maneələrdir (Barbier 2015, s. 6). Digər tərəfdən, bu siyasətlər iqtisadiyyat miqyasında məhsuldarlığın artımının və genişlənməsinin yeni mərhələsini təşviq etmək üçün çox vacibdir.

NƏTİCƏ

Müasir cəmiyyətlərin ən əsas iqtisadi problemlərindən biri iqtisadi artım və inkişaf ideyasının nəyin bahasına olursa olsun davamlı olmamasıdır. Təbii ki, yaşadığımız cəmiyyət günü-gündən böyüyür, dəyişir və onun ehtiyacları da şaxələnir. İqtisadi sistem cəmiyyətin dəyişən dinamikasına uyğunlaşmalı və onun ehtiyaclarını ödəməyi təmin etməlidir. Lakin, yaşadığımız təbii mühiti sosial dəyişikliklərlə iqtisadi sistem arasındakı əlaqəyə daxil etməsək, o zaman ehtiyaclarımızın mənbəyi olan ətraf mühit və təbii olaraq ekoloji tarazlıq pozulacaqdır. Bu məqamda biz iqtisadi fəaliyyətin davamlı olması ilə qarşılaşırıq.

İqtisadi fəaliyyətin davamlı olması iqtisadi sistemin davamlı inkişaf modelinə uyğun olaraq yenidən qurulmasının lazım olduğunu göstərir. İlk ortaya çıxmasından 30 ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, bəşəriyyətin davamlı həyat baxımından hələ də çox geridə qaldığı vurğulanır. Bəşəriyyətin davamlı inkişafa və həyat yoluna qədəm qoyması üçün bugünkündən fərqli iqtisadi siyasətlərə ehtiyacı vardır. Bu nöqtədə yaşıl iqtisadiyyat ideyası davamlı inkişaf üçün insanlara yeni perspektivlər təklif edən iqtisadi ağıl kimi qəbul edilə bilər. Yaşıl iqtisadiyyat həm də hakim iqtisadi ideologiyanın tənqididir.

Nəticədə, yaşıl iqtisadiyyat 1970-ci illərdə sosializmin ekoloji düşüncə ilə qarışması nəticəsində ortaya çıxan yaşıl düşüncə hərəkatının iqtisadi şərhli şəklində təcəssüm olunurdu. Lakin 2008-2009-cu illərdə global iqtisadi böhrandan çıxış yolu kimi görünməyə başlayanda yaşıl iqtisadiyyat ideyası indi davamlı inkişafın yeni iqtisadi modelinə çevrilmişdir. Xüsusilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramının 2008, 2009 və 2011-ci illərdə açıqladığı yaşıl iqtisadiyyata dair əhatəli hesabatlar bu konsepsiyaya marağı artırır. Yaşıl iqtisadiyyat və onun ümumi iqtisadi çərçivəsini təşkil edən "Yaşıl Yeni Sövdələşmə", davamlı inkişafa alternativ olan yeni iqtisadi model deyil, davamlı inkişaf üçün yeni perspektiv təklif edən iqtisadiyyatdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər". Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli 2469 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
<https://e-qanun.az/framework/46813>
2. Qasımlı, V.Ə. Yaşıl iqtisadiyyat / V.Qasımlı, R. Hüseyn, R.Hüseynov, R.Həsənov, C.Cəfərov, A.Bayramova // Bakı: 2022, "Azprint" nəşriyyatı, 280 s.
3. Barlas, N. (2013). Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Topluma Çağımızın Çevre Sorunları. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
4. Dulupçu, M.A. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler. Dış Ticaret Dergisi, 6(2), 46-70.
5. Kuşat, N. (2013). "Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj Ve Dezavantajları - Türkiye İncelemesi". Journal of Yaşar University, 29:8, ss. 4896-4916.
6. Özçağ, Y. D. D. M. & Hotunluoğlu, Y. D. D. H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi . Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 13 (2), 303-324 . DOI: 10.18026/cbusos.85473
7. Ashıcı, A. and Bunul, Z. (2012), Green New Deal: A Green Way out of the Crisis?. Env. Pol. Gov., 22: 295-306.
<https://doi.org/10.1002/eet.1594>
8. Barbier, E.B. (2015). Nature and Wealth: Overcoming Environmental Scarcity and Inequality. London and New York: Palgrave MacMillan.
<http://dx.doi.org/10.1057/9781137403391>
9. Blesl, M., T.Kober, D.Bruchof, and R.Kuder. (2010). "Effects of Climate and Energy Policy Related Measures and Targets on the Future Structure of the European Energy System in 2020 and Beyond". Energy Policy 38(10): 6278-92.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2010.06.018>

10. Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50), 1011-1028.
11. Caprotti, F., & Bailey, I. (2014). Making Sense of The Green Economy. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, 96(3), 195–200.
<http://www.jstor.org/stable/43299495>
12. Cato, M.S. (2009). Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice. London: Earthscan.
13. Christiansen, A.C. (2001). Climate Policy and Dynamic Efficiency Gains: A Case Study on Norwegian Carbon Taxes and Technological Innovation in the Petroleum. Climate Policy, 1(4), 499-515.
14. Cronshaw, M.B. ve Kruse, J.B. (1996). Regulated Firm in Pollution Permit Markets with Banking, Journal of Regulatory Economics, 9(2), 179-189.
15. Castellacci F., Lie C.M.. (2017). A taxonomy of green innovators: empirical evidence from South Korea J. Clean. Prod. 143, pp. 1036-1047, 10.1016/j.jclepro.2016.12.016
16. Goulder, L. (2004). Induced Technological Change and Climate Policy. Arlington, VA: Pew Center on Global Climate Change.
17. Jones, B. (2011). DRIVING A GREEN ECONOMY THROUGH PUBLIC FINANCE AND FISCAL POLICY REFORM. Journal of International Commerce, Economics and Policy Vol. 02, No. 02, pp. 325-349.
18. Hockerts K., Wüstenhagen R.. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids - theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. Journal of Business Venture, 25, pp. 481-492, 10.1016/j.jbusvent.2009.07.005
19. Kadekodı, G. K. (2013). Is a "Green Economy" Possible? Economic and Political Weekly, 48(25), 44–49.
<http://www.jstor.org/stable/23527973>

MEASURES AND SYSTEMATIC IMPLEMENTATION OF DEVELOPMENT POLICY IN THE FIELD OF GREEN ECONOMY

Farid ABBASZADE,
Ayhan SATIJI

SUMMARY

Sustainable progress and green economy model, which is considered as the supplementary concept of it, are two fundamental notions that have been put forward in order that world economy could get over the economic, social and ecological crisis it has been experiencing and a safer life could be sustained. They have been widely debated in academic world and they have begun to produce their practices on daily life. The concepts of sustainable economy and green economy are not used as rival terms, and green economy is the supplementary of a sustainable life and a growing-improving process both in economic and politic terms, social and ecological terms.

Key words: *Green economy, sustainable development, research and development, green innovation, environmental sustainability.*

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 20.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilib: 24.01.2023

Çapa qəbul olunub: 15.02.2023